

Zelená kniha pro oblast vědy, výzkumu, vývoje a inovací

Komunikační dokument ČSSD

Předkládá: PaedDr. Alena Gajdůšková a zpracovatelský tým

Praha, únor 2012

OBSAH

ÚVOD	4
RÁMCOVÁ POZICE ČSSD K OBLASTI VVI	5
DISKUZE	6
1 Význam VVI ve znalostní společnosti	6
2 Účastníci VVI a jejich role	7
3 Mezinárodní souvislosti.....	9
4 Organizace vědy	11
5 Hodnocení a financování vědy	13
6 Stanovení možných priorit VVI	15
ZÁVĚR – ODSTRAŇOVÁNÍ BARIÉR	17
PODKLADOVÉ MATERIÁLY.....	19
PODĚKOVÁNÍ.....	19

SEZNAM ZKRATEK

AV ČR	Akademie věd ČR
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
EK	Evropská komise
EU	Evropská unie
IPR	Práva duševního vlastnictví (intellectual property rights)
RVVI	Rada pro výzkum, vývoj a inovace
UNESCO	Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
VC	Rizikový kapitál (venture capital)
VVI	Výzkum, vývoj a inovace

ÚVOD

„My všichni žijeme na téže planetě a jsme součástí biosféry. Došli jsme k poznání, že roste naše vzájemná závislost, a že naše budoucnost skutečně závisí na ochraně globálních systémů a na přežití všech forem života. Věda musí sloužit celému lidstvu a musí přispívat k tomu, aby každému umožnila hlubší porozumění přírodě i společnosti, lepší kvalitu života, udržitelné a zdravé životní prostředí pro současné i budoucí generace.“

Deklarace o vědě a využití vědeckých poznatků, Světová konference o vědě, UNESCO, Budapešť 1999

Vážení čtenáři,

tato Zelená kniha ČSSD o vědě, výzkumu a vývoji v ČR není programem, ani nepředkládá definitivní řešení. Klade otázky. Je výchozím textem upozorňujícím na problémy, které je nutné řešit. Chceme je řešit společně s vámi tak, aby následná navržená opatření v programu sociální demokracie byla racionální, efektivní, dlouhodobá, přijímaná jak vědeckou komunitou, tak veřejností.

Naším cílem je podpora české vědy, výzkumu a inovací jako základu vysoké civilizační úrovně prosperující znalostní společnosti s vysokou kvalitou života občanů.

Otázka poslání české vědy a jejího místa ve společnosti je proto pro ČSSD z pohledu budoucnosti naší země, jejího kulturního, sociálního a hospodářského rozvoje klíčová. Základní postoje sociální demokracie jsou formulovány v úvodu knihy jako Rámcová pozice ČSSD k oblasti vědy, výzkumu a inovací (dále VVI).

Potřebujeme efektivní a koordinovanou správu VVI včetně stanovování priorit dlouhodobých strategií založených na inteligentních specializacích v rámci Evropského výzkumného prostoru, pro-rozvojové financování, motivující hodnocení výsledků, podporu projektů umožňujících mezinárodní partnerství a zvyšujících úroveň české vědy, podporu vzdělávání, přípravy a perspektivy pro výzkumné pracovníky.

Prioritou bude vytváření optimálních podmínek pro kreativní myšlení a rozvoj VVI, schopnosti zapojení našich vědců a výzkumných pracovišť do mezinárodních výzkumných projektů, stanovení kritérií a mechanismů hodnocení podporujících motivaci a vysokou přidanou hodnotu výsledků.

Jsme si vědomi toho, že rozvoj vědy není záležitostí na čtyři roky funkčního období jedné vlády. Dobré podmínky se budují léta, stejně jako významné světové objevy jsou výsledkem práce týmů mnohdy za celá desetiletí. Vědní politika proto musí být založena na dlouhodobé strategii a stabilitě. Diskuze, kterou tímto otevíráme, má sloužit k nalezení optimálních podmínek a společenského konsensu pro tuto důležitou oblast.

Těšíme se na vaše odpovědi, podněty a návrhy stejně jako setkání s vámi na seminářích a u kulatých stolů, které k debatám nad touto knihou připravujeme. Své připomínky prosím zasílejte na emailovou adresu, kterou jsme k těmto účelům zřídili: zkvedavyzkum@seznam.cz

PaedDr. Alena Gajdůšková, odborná mluvčí ČSSD pro oblast VVI a zpracovatelský tým

RÁMCOVÁ POZICE ČSSD K OBLASTI VVI

Podpora vzdělávání a vědy je podmínkou hospodářského a sociálního rozvoje země.

Sociální demokracie usiluje o hospodářský a sociální rozvoj země a vysokou kvalitu života každého občana, o společnost stojící na hodnotách svobody, spravedlnosti a práva, rovných šancí a nediskriminace, která dokáže využít celý svůj intelektuální potenciál. Toho lze dosáhnout jen v podmínkách znalostní společnosti vyžadující etické aplikování poznání. K dosažení tohoto cíle prosazujeme **podporu výzkumu, vývoje a inovací** nejméně na úrovni závazku členských zemí EU a vytvoření podmínek pro udržitelný rozvoj a vzdělanost společnosti.

Předpokladem pro rozvoj kvalitní vědy je **dostupné a kvalitní vzdělání** pro každého. Trváme proto na posílení role učitele a spolupráce mezi rodinou a školou v zájmu pozitivního rozvoje osobnosti každého žáka v souladu s jeho schopnostmi a provázanosti, **prostupnosti a kontinuity vzdělávání** od předškolní výchovy po další vzdělávání až po podporu mladých vědců včetně navozování systému celoživotního vzdělávání. **Každý jednotlivec musí mít celoživotní možnost volby vzdělávací cesty k získání kvalifikace podle svých schopností a bez ohledu na svou sociální situaci.** Vzdělávací systém jako služba ve veřejném zájmu musí připravovat občany pro život, tedy ke zvládnutí změny v dnešní i budoucí turbulentní společnosti

Rozvoj vědy a dobré výsledky výzkumu, vývoje a inovací na úrovni schopné spolupráce na světové úrovni jsou základním předpokladem budoucí prosperity a konkurenceschopnosti českého hospodářství. Úlohou vědy je rozšiřování lidského poznání, vytváření podmínek pro udržitelný rozvoj vedoucí ke zvyšování kvality života. Úlohou aplikovaného výzkumu, vývoje a inovací je uchopit výsledky vědy a převést je do praxe. Úlohou státu je vytvořit účinné systémy a podmínky převodů k jejich realizaci, které budou motivovat firmy k rychlé aplikaci výsledků a podnítit tak hospodářský rozvoj země.

Je nezbytné zavést moderní a efektivní systém správy, vytvořit systém řízení a financování českého výzkumného prostoru včetně mezinárodně srovnatelného hodnocení výsledků a činnosti výzkumných ústavů a institucí. Výzkumní pracovníci musí mít vytvořeny podmínky nejen pro efektivní vědeckou práci, ale také pro svůj osobní rozvoj a perspektivu v mezinárodním kontextu. Jen tak budou naše výzkumná pracoviště, vědci a výzkumníci schopni přinášet excelentní výsledky a účastnit se práce našich i mezinárodních vědeckých a výzkumných týmů na nejvyšší dosažitelné úrovni, to znamená trvale zvedat úroveň poznání i hospodářského a sociálního rozvoje země, o který usilujeme v zájmu dobré budoucnosti každého občana České republiky.

Odmítáme nepromyšlené a chaotické zásahy do vzájemně se podmiňujícího a citlivého systému vzdělávání a vědy. **Požadujeme, aby se změny uskutečňovaly systémově, po předcházející pečlivé odborné přípravě a veřejné diskuzi.**

České vysoké školy by měly být vyhledávanými institucemi v rámci evropského vzdělávacího a výzkumného prostoru. **Nedílnou součástí vzdělávání musí být výchova k zodpovědnosti, mravním a etickým zásadám, které tvoří součást kultury moderní společnosti.** Je společenskou výzvou najít a rozvíjet talentované jedince a připravovat je na vědeckou, pedagogickou, výzkumnou i manažerskou dráhu, pro čínorodý život.

Odborná komise ČSSD pro výzkum, vývoj a inovace

DISKUZE

1 VÝZNAM VVI VE ZNALOSTNÍ SPOLEČNOSTI

Výchozí body

Budoucnost a prosperita malé, otevřené ekonomiky bez významného nerostného bohatství je přímo závislá na schopnosti vytvářet a nabízet co nejvyšší přidanou hodnotu. Diskuze o roli VVI však souvisí nejen s otázkou sociálního a hospodářského rozvoje země, ale i s otázkou intelektuální a kulturní úrovně společnosti. Vědecké bádání rozšiřující oblast poznání, vědecké metody a jejich rozvoj především na vysokých školách mají zásadní význam nejen pro konkurenceschopnost země, ale také pro výchovu a vzdělávání intelektuálních elit a diskuze o jejich místu na žebříčku společenských priorit je proto zásadní.

Pozice ČSSD

Věda je součástí vzdělanosti a kultury společnosti stejně jako součást širokého inovačního systému, ve kterém mají nové nápady a technologie mnoho zdrojů a podob. Koncepce vědní politiky musí tuto pozici vědy ve společnosti reflektovat. Jasně pak musí formulovat obecně platné priority českého orientovaného výzkumu a vývoje, které představují celospolečenský zájem z pohledu dlouhodobých strategií. Nesmí však nijak omezovat svobodu a kreativitu bádání. Podpora a rozvoj vědecké činnosti je základním předpokladem zvýšení kultury v tom nejširším slova smyslu, udržitelného rozvoje, kvality života a uspokojování potřeb společnosti. Vědu nelze chápat izolovaně pouze jako nástroj konkurenceschopnosti.

Otázky

1. Má-li věda v současnosti jinou než tržní hodnotu, jakou?
2. Má mít věda podporu společnosti a jak ji zohlednit?
3. Je potřebná výchova k vědě a tvůrčí činnosti? Jak ji organizovat?
4. Jaká by měla být vazba mezi vzděláváním a výzkumem, vývojem a inovacemi?
5. Co je podle vás zásadní bariérou pozitivního rozvoje a pokroku českého VVI obecně?
6. Co jsou bariéry v oblasti legislativní, organizační, financování a lidských zdrojů?

2 ÚČASTNÍCI VVI A JEJICH ROLE

Výchozí body

Mezi významné účastníky v oblasti výzkumu, vývoje a inovací v ČR patří celá řada institucí a organizací, od státu a jím zřízených agentur pro financování VVI, přes resortní výzkumné ústavy, kulturní instituce (muzea, galerie), Akademii věd ČR, vysoké školy, soukromé firmy až po nevládní neziskový sektor.

Úlohou státu je vyhodnocovat vývoj, nastavovat strategické cíle a priority pro rozvoj společnosti. Stát je odpovědný za financování oborů a výzkumných aktivit, které mají trvalý přínos pro rozvoj demokratických hodnot, občanských aktivit, uchování paměti a kulturního dědictví a těch, které ze své povahy nemohou být financovány ze soukromých zdrojů. Stát má povinnost nastavovat legislativní rámce a další podmínky pro dlouhodobý rozvoj VVI.

AV ČR je úspěšnou vědeckou institucí aktivní v širokém spektru oborů. Nezanedbatelná je její úloha v ryze národních oborech zabývajících se např. českou historií nebo lingvistikou. Jednotlivé ústavy AV se pak ve spolupráci s vysokými školami podílejí na výchově mladých vědců.

Resortní výzkumné ústavy jsou většinou realizovány oborově. Řeší potřeby rezortů, jimiž byly zřízeny.

Univerzity se vyznačují dvojitým posláním: zaměřením na výuku a na výzkum. Zatímco v minulosti vzdělávací složka významně převyšovala činnost výzkumnou (měřeno objemem peněz), v současné době se poměr vyrovnává a u některých vysokých škol dokonce obrací.

Soukromé firmy jsou významným účastníkem především v oblasti aplikovaného výzkumu a inovací. Hrají klíčovou roli při financování VVI a zavádění poznatků do praxe, ale podílejí se také na vytváření rozvojových strategií, čerpání veřejných prostředků či výchově odborníků.

Nevládní neziskové organizace mají významnou úlohu především v oblasti reflexe vládních politik, analýz praktických dopadů vědeckovýzkumných aktivit a navozování otázek k řešení. Jejich role v českém VVI je ve srovnání se zahraničím relativně omezená, a tak lze očekávat její rozšiřování do oblastí vlastní výzkumné činnosti či zavádění poznatků do praxe.

Zatímco v minulosti byly role jednotlivých účastníků poměrně jasně vymezeny, v posledních letech se situace mění a jasné hranice mezi účastníky mizí. Soukromé firmy či fondy rizikového kapitálu se podílejí na financování základního výzkumu (např. bio- či nano-technologie) a naopak univerzity podnikají formou konzultací, licencování či vytváření tzv. spin-off firem. Tento trend je patrný v zahraničí i v ČR a lze očekávat jeho další posílení. Je proto na místě diskutovat o tom, komu jaká role náleží a jak se jednotliví hráči na tomto poli mohou smysluplně doplňovat.

Pozice ČSSD

Systémy organizace VVI, hodnocení a financování státem, musí vytvořit synergické efekty spolupráce mezi jednotlivými účastníky a optimální využití zdrojů s cílem naplnit poslání vědy ve společnosti. Důležitý je proces od základního výzkumu až po jeho aplikace. Je třeba stabilizovat financování

neorientovaného výzkumu. Zvláštní pozornost zaslouží podpora hraničního a mezioborového výzkumu. Je třeba revidovat současnou legislativu ochrany duševního vlastnictví a úpravy podmínek pro provázanost a spolupráci mezi akademickými výzkumnými organizacemi, podniky realizující vývoj a aplikace a neziskovým sektorem. Je nezbytné koordinovat činnost jednotlivých finančních zdrojů a jejich poskytovatelů. Za klíčovou považujeme přípravu nové generace výzkumných pracovníků a pracovníků ke kvalitní mezinárodně uznávané vědeckovýzkumné činnosti, včetně podpory jejich mobility.

Otázky

1. Plní český stát svou úlohu ve vztahu k VVI vzhledem k potřebám této oblasti?
2. Má stát zřizovat vědecko-výzkumné organizace? Jaká má být jejich úloha v jednotlivých oblastech?
3. Je žádoucí propojení Akademie věd ČR, resortních výzkumných ústavů a univerzit? Do jaké míry?
4. Má stát podporovat firemní výzkum, jakým způsobem?
5. Vidíte úlohu neziskového sektoru ve vědě, výzkumu a vývoji? V čem?
6. Pouze univerzity mají možnost udělovat akademické hodnosti. Měla by mít i AV ČR možnost otevírat doktorandská studia?

3 MEZINÁRODNÍ SOUVISLOSTI

Výchozí body

Spolupráce na mezinárodní a především pak evropské úrovni je pro českou vědu nutností. Zapojení se do mezinárodních výzkumných struktur a aktivit rozšiřuje možnosti bádání a přístup k infrastruktuře, otevírá nové příležitosti financování, posiluje konkurenci při obsazování vědeckých či manažerských postů a v neposlední řadě zvyšuje citační kvalitu vědeckých publikací. Je proto na místě diskutovat o tom, jak tuto stránku vědní politiky posílit a jak z ní mít co největší přínos.

Pro další financování české vědy a dalšího směřování jsou důležité evropské priority. Podle strategie EU 2020 a navazujících politik Unie inovací to jsou: Zdraví, Stárnutí, Energie, Nejaderná energetika, Obnovitelné zdroje, Zemědělství a potravin, Biotechnologie, Pokročilé technologie, Informatika a komunikační technologie, Nano-vědy, Nové materiály a nové technologie, Alternativní zdroje energie, Doprava, Společenské a humanitní vědy.

Evropský výzkumný prostor vytváří podmínky pro:

- jednotný trh práce umožňující mobilitu výzkumných pracovníků mezi zeměmi EU, institucemi i jednotlivými resorty,
- budování výzkumných infrastruktur,
- posílení úlohy výzkumných institucí při získávání financování a odborníků v konkurenčním globálním prostředí,
- rámcové programy jako nástroje politiky VVI.

Důležitým nástrojem EU pro podporu konkurenceschopnosti je vytvoření Evropských inovačních partnerství. Ty směřují především k následujícím tématům: energetika, bezpečnost, doprava, změna klimatu, a účinnost využívání zdrojů, zdraví a stárnutí, výrobní metody šetrně k životnímu prostředí a ekologické obhospodařování půdy. Příklady partnerství kromě toho zahrnují oblasti zajištění vyšší kvality, účinnosti dodávky a spotřeby vody, využívání neenergetických surovin a bezpečnost a produkci potravin. Partneři Inovačních partnerství jsou firmy, veřejná správa, sociální partneři, nadace a neziskové organizace.

Důležitým bodem v této diskuzi je evropská iniciativa Unie inovací. Jejím základním cílem je posílit vědeckou a technologickou základnu Evropské unie a vytvořit koherentní výzkumné politiky napříč členskými státy. Ty jsou proto vyzvány k definování vlastních výzev a opatření, které k daným cílům povedou. Mezi důležitá témata patří:

- nastavení a míra sladění českých výzkumných priorit s evropskými, včetně nastavení tzv. inteligentních specializací v rámci regionů či klastrů,
- odstraňování bariér pro mobilitu a spolupráci výzkumníků a výzkumných institucí,
- zapojení soukromých firem a rizikového kapitálu do komercializace inovací a role evropských a národních finančních institucí v této oblasti,
- nastavování mezinárodních standardů a regulačních opatření k rychlejší komercializaci nových produktů a služeb,

- role veřejných zakázek při podpoře tzv. start-up firem,
- otevřený přístup k výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů,
- vytvoření evropského systému pro obchodování s patenty a licencemi a jejich využíváním.

Pozice ČSSD

Zapojení našich výzkumných pracovišť do mezinárodních výzkumných projektů je podmínkou pro technologický rozvoj české vědy i průmyslu. Proto je třeba i na národní úrovni realizovat cíle strategie Unie inovací podporou mobility vědců a odstraněním bariér spolupráce vědeckých pracovišť, akademické a podnikatelské sféry.

Považujeme za nutné vytvořit podmínky pro rozvoj mezinárodních VVI infrastruktur budovaných za přispění EU, center excellence a podpořit výzkumná pracoviště schopná stát se koordinátory mezinárodních projektů. K většímu propojení českého a mezinárodního výzkumu je nutné vytvořit motivující podmínky pro účast významných zahraničních vědců na českých vysokých školách a ve vědeckých týmech vysokých škol a Akademie věd ČR.

Otázky

1. Mělo by být zapojení do mezinárodních projektů i mimo EU podporováno, případně koordinováno centrálně a s podporou státu?
2. Jaké podmínky v legislativě, financování a organizaci VVI je potřebné lépe nastavit pro partnerství našich pracovišť VVI a podobných pracovišť v rámci EU.
3. Jaké nedostatky jsou v organizačním zajištění případné mezinárodní spolupráce?
4. Chybí vám pro intenzivnější zapojení do mezinárodních projektů zformulované priority české vědy? Pokud ano, proč?
5. Jak by měla být koncipována podpora mezinárodní spolupráce v prioritních oblastech?
6. Přivítali byste obdobně k Evropskému inovačnímu partnerství vznik Českého inovačního partnerství? Na které oblasti by se mělo soustředit?

4 ORGANIZACE VĚDY

Výchozí body

Česká věda trpí roztržitou, nekonzistentní a nekonceptní správou a chybějící vědní politikou spolu s efektivním podpůrným managementem vědy. To jsou základní bariéry dalšího pozitivního rozvoje této oblasti a možnosti využití celého potenciálu, který ČR má. Chybí kvalitní hodnocení výsledků jako součást vytváření politik a omezující je také nedostatečná spolupráce a koordinovanost mezi jednotlivými resorty.

Role Rady pro výzkum, vývoj a inovace (RVVI) se v současnosti vyznačuje velmi širokým záběrem úkolů (vytváření dlouhodobých strategií, monitoring a hodnocení i rozhodování o alokaci rozpočtových prostředků) a přebíráním zodpovědností za mikro-management českého VaV prostoru. Výsledkem není vědní strategie, ale rozhodování o alokaci rozpočtových prostředků. Je na místě diskuze, jestli je RVVI vhodnou institucí pro zajišťování těchto úkolů a zda by její role neměla být více strategická a méně výkonná.

V porovnání se systémy správy nebo řízení vědy v zemích, které jsou na špici v této oblasti, se ukazuje, že v ČR:

- chybí formulace vědní strategie a formulace politik, které by mohly i bez existence centrálního orgánu mít samo-organizující efekt k dosažení společných cílů,
- chybí centrální orgán, který by byl schopen na základě otevřené diskuze a hledání společenského konsensu formulovat vědní strategii a jednotlivé politiky, vyhodnocovat jejich plnění a dosahování cílů a prosazovat jejich celospolečenskou podporu,
- ke zlepšení kvality výzkumu je třeba i zlepšení organizačních a koordinačních dovedností výzkumných institucí. Hlavní doporučení v tomto ohledu je stabilizovat dlouhodobá očekávání odborné veřejnosti i společnosti.

Modelů správy VVI existuje v Evropě i ve světě celá řada a každá je výsledkem historických, kulturních a ekonomických podmínek a zkušeností. Jako důležité pro efektivní správu VVI se jeví najít takový systém, který zaručí výzkumným organizacím stabilitu v krátkodobém až střednědobém horizontu, motivuje účastníky systému k neustálému dialogu o cílech, potřebách a způsobech jejich dosažení a umožňuje nejen kvantitativní, ale i kvalitativní hodnocení výzkumných projektů.

Pozice ČSSD

Současný nevyhovující stav organizace naší vědy je třeba řešit novým zákonem o podpoře vědy, vývoje a inovací z veřejných zdrojů, který stanoví základní koncepci této podpory (včetně podpory soukromým subjektům) a podmínky pro její poskytování, odstraní kompetenční nejasnosti ve správě a řízení této oblasti a vyřeší i novou situaci, vzniklou probíhajícími zřizováními velkých mezinárodních výzkumných center s dočasnou finanční podporou EU.

Navrhujeme zřídit samostatný ústřední správní orgán pro řízení vědy, vývoje a inovací, který bude formulovat návrhy vědní politiky a dalších koncepčních dokumentů, koordinovat součinnost jednotlivých segmentů, zajišťovat jejich optimální financování a bude partnerem příslušných mezinárodních vládních institucí.

Dosavadní Radu pro vědu, vývoj a inovace navrhujeme přetvořit na širší, demokraticky konstituovaný poradní orgán vlády bez rozhodovací pravomoci, který se bude podílet na formulaci vědní politiky a vyjadřovat se k řešení základních otázek oblasti VVI.

Otázky

1. Preferovali byste vznik strategického Velkého výboru po vzoru Finska, koordinujícího činnost ve VVI a ponechání konkrétního řízení na jednotlivých resortech nebo vznik samostatného centrálního orgánu státní správy, který by zastřešoval oblast VVI včetně podpory soukromým subjektům?
2. Měl by tento centrální orgán státní správy předkládat vědní strategii, vědní politiky, zprávu a rozpočet ke schválení parlamentu nebo by to měla být pouze kompetence vlády?
3. Pokud by dál měla fungovat Rada vlády pro VVI, jaké by měla mít kompetence?
4. Pomohla by české vědě:
 - změna kompetencí a složení Rady pro VVI?
 - posílení managementu vědy?
 - větší liberalizace VVI?
5. Co je bariérou pro dosažení většího počtu patentů, výzkumných vzorů a dalších konkrétních výsledků?
6. Jak lze posílit mezioborový přístup?

Výchozí body

Financování

Mezinárodní srovnání financování VVI ukazuje, že zatímco celkové výdaje vyjádřeny poměrem k HDP jsou v ČR pod průměrem zemí EU, podíl veřejných výdajů průměr zemí EU převyšuje. Důvodem této disproporce je fakt, že se ČR dlouhodobě nedaří zvýšit výdaje soukromého sektoru na úroveň považovanou za žádoucí a běžnou v zemích s nevyspělejším VVI (přibližně 2/3 všech výdajů).

Je zřejmé, že nižší výdaje soukromého sektoru jsou nahrazovány prostředky z veřejných zdrojů. Podíl veřejných zdrojů na celkových výdajích podnikatelského sektoru na VVI je téměř dvakrát vyšší, než je průměr EU. Je na místě se ptát, jestli je relativní štedrost státu vůči soukromým firmám příčinou nebo důsledkem jejich neochoty do VVI investovat a jak tuto neochotu překonat. Mezinárodně vyzkoušených nástrojů, které lze pro podporu investic do VVI použít, je celá řada, včetně daňových odpisů, zapojení rizikového kapitálu, licencování apod.

Metodika rozdělování institucionálního financování

Současná metodika hodnocení VVI vykazuje celou řadou nedostatků. Hodnotí pouze podle minulých výsledků, nerozlišuje mezi vědními obory a institucemi, není schopna postihnout komplexitu badatelských výstupů, upřednostňuje kvantitu na úkor kvality. Navíc nedává zpětnou vazbu, např. o řízení výzkumu, o výzkumné strategii nebo politice lidských zdrojů, které jsou identifikovány jako klíčové pro rozvoj českého VVI a tím nepodporuje učení a rozvoj institucí, ani výzkumných skupin a výzkumníků. Prvek kvality je pro budoucnost VVI nezbytný a je nutné diskutovat o způsobech, jak jej do metodiky hodnocení VVI opět zavést, aniž by se tím významně snížila transparentnost systému.

Pozice ČSSD

V hodnocení je třeba navázat na metodiku z r. 2004, která zdůrazňovala důležitost hodnocení výzkumných programů podle jejich výstupů a dopadů do společensko-ekonomické sféry a brala ohled na jejich specifické společensko-ekonomické cíle. Je třeba vytvořit moderní metodiku hodnocení kompatibilní s mezinárodními systémy hodnocení VaV a podmínkami přidělování podpory. Tzv. „kafemlejnec“ nahradit evaluačním systémem hodnocení preferujícím a stimulujícím kvalitu a originalitu, zohledňující specifika jednotlivých vědních oblastí.

Veřejnou podporu je nutné směřovat zejména ke kvalitnímu, mezinárodně uznávanému základnímu výzkumu a vybraným celospolečensky přínosným prioritám orientovaného výzkumu. Postupně je nezbytně nutné dosáhnout proporcí zapojení soukromých zdrojů na financování VVI odpovídající situaci v neúspěšnějších zemích v oblasti VVI. Je třeba dosáhnout zásadního obratu v podpoře tzv. průmyslového a aplikovaného výzkumu, vývoje a inovací tak, aby finanční prostředky v této oblasti byly vytvářeny ve větší míře než dnes soukromými zdroji a nepřímými nástroji.

Přímá finanční podpora pak musí být nástrojem realizace národní politiky pro vědu a výzkum a zřetelným ukazatelem orientace hospodářské politiky státu.

Navrhujeme zřídit Fond pro vědu, výzkum a inovace, který by byl naplňován převážně odvody nadnárodních korporací pro oblast VVI.

Otázky

1. Jsou podle vás finanční prostředky na VVI využívány efektivně? Pokud ne, kde vidíte zásadní problém?
2. Co je podle vás příčinou nízkého čerpání prostředků z EU fondů?
3. Jaký je podle vás optimální poměr institucionálního a účelového financování výzkumu?
4. Jaká by měla být kritéria pro přidělování institucionálního financování vědy? Kdo by měl mít kompetenci ke stanovení těchto kritérií?
5. Jaký je váš názor, případně zkušenost s hodnocením peer-review?
6. Mělo by být obnoveno financování na základě výzkumných záměrů?
7. Měla by pokračovat v nějaké podobě Centra základního a aplikovaného výzkumu? Jak?
8. Jaká by byla optimální perioda pro financování v oblasti VVI?
9. Mohla by pozitivně ovlivnit dopady výsledků VVI do hospodářského a sociálního rozvoje země koncentrace financování VVI z jednoho místa státní správy?

Výchozí body

Pro zemi velikosti ČR je nemožné pokrýt široký záběr oblastí VVI v dostatečné hloubce a odbornosti. Chybí na to nejenom finanční prostředky, ale i lidské kapacity. Tuto situaci lze částečně řešit individuálním zapojováním vědců do mezinárodních výzkumných aktivit. Pro podporu špičkového výzkumu a vývoje výrobků a služeb s vysokou přidanou hodnotou je však na místě diskutovat o prioritních oblastech, ve kterých mají místní instituce a podniky již dnes dobré postavení v mezinárodním srovnání. Rámcem je již zmíněné Sdělení Evropské komise Stěžejní iniciativa strategie Evropa 2020 Unie inovací a související dokumenty, které představují předvídatelný rámec pro opatření a rozpočet na evropské úrovni. To je však třeba doplnit formulací Národní strategie.

Nastavení prioritních oblastí je velmi citlivá záležitost. Na jednu stranu může specializace pomoci nalézt zemi a společnosti svoji identitu, jako se stalo v případě Nokie ve Finsku. Na druhou stranu by si výzkumný systém měl udržovat určitou míru způsobilosti v širokém rozsahu disciplín. Spoléhání se na úzký okruh oborů může být ve střednědobé a dlouhodobé perspektivě zrádné a vědomosti je třeba vnímat jako hodnotné i v kontextu kultury celé společnosti a schopnosti přebírání nových technologií či postupů pro udržení konkurenceschopnosti ekonomiky. Státem podporovaný výzkum neprodukuje jenom vědomosti, ale zejména kvalifikované odborníky. Pro splnění těchto úkolů je třeba udržovat a rozvíjet racionální vědeckou infrastrukturu

Důležitou podmínkou pro úspěšnou specializaci českého VVI je rozvoj a podpora mezioborové spolupráce. Významné objevy a nové poznatky se dnes dosahují především v oblastech, ve kterých se spojují objevy a zkušenosti z různých oborů. Určitá bonifikace mezioborové spolupráce tak může přispět k úspěchu českého VVI a zmenšit potenciálně negativní důsledky nastavení výzkumných priorit.

Pozice ČSSD

Nastavení inteligentních specializací musí odpovídat strategii sociálního a hospodářského rozvoje ČR, podpoře excelence, schopnosti zapojení do mezinárodních projektů. Základními pro ČR mohou být např. biomedicína, energetika, biotechnologie, nanotechnologie, kvalita a bezpečnost potravin, informatika a bezpečnostní výzkum.

Důležité pro další sociální a kulturní rozvoj ČR jsou a proto musí být podporovány vědy zabývající se českou společností, kulturou a historií.

Návrhům těchto specializací by měla předcházet hluboká analýza silných a slabých stránek a příležitostí našeho národního potenciálu a celospolečenská diskuze zahrnující jak akademickou, tak politickou scénu a sociální partnery. Stanovení národních priorit je třeba koordinovat se strategií Evropa 2020 a s formulováním dlouhodobých zahraničně politických zájmů ČR. Při formulaci priorit české vědy je třeba zohlednit kromě nových technologií také vědní disciplíny s tradičně vysokým mezinárodním renomé. Priority by v žádném případě neměly znamenat zanedbání neorientovaného

výzkumu, který je podstatný pro všechny další fáze VVI. Měly by však být silným signálem jak pro účast privátních finančních zdrojů ve VVI, tak pro rozvoj lidských zdrojů včetně jejich mobility.

Otázky

1. Potřebují výzkumná pracoviště formulovanou vědní strategii na úrovni:
 - EU,
 - státu,
 - vlastní organizace?
2. Pokud ano, jak by měla být tato strategie formulována?
3. Kdo by měl formulovat vědní strategii na úrovni státu?
4. Je potřebné pro další rozvoj VVI stanovení priorit, inteligentní specializace, nebo stanovení priorit považujete pro další rozvoj za kontraproduktivní?
5. Pokud budou stanoveny priority, měly by zahrnovat pouze perspektivní obory z pohledu konkurenceschopnosti země nebo by mezi nimi měly být i obory důležité pro národní identitu a rozvoj kultury?
6. Na které obory by se podle vás měla zaměřit veřejná podpora?

ZÁVĚR – ODSTRAŇOVÁNÍ BARIÉR

Racionální a sdílené cíle, optimální podpora státu podněcující využití všech zdrojů včetně soukromých, mezinárodní spolupráce v Evropském výzkumném prostoru, dobrá ochrana duševního vlastnictví, podpora výzkumných pracovníků a pracovníků či inteligentní specializace v rámci Evropského výzkumného prostoru jsou základními podmínkami pro úspěšnost nejen české vědy ve znalostní společnosti, ale i sociálního a hospodářského rozvoje České republiky.

K docílení tohoto optimálního stavu však je potřeba překonat vše, co tomu brání.

Chceme proto společně hledat optimální a dlouhodobě udržitelná řešení a strategické rámce pro další rozvoj české vědy jako prioritní oblasti pro budoucí prosperitu ČR.

Jako bariéry dalšího rozvoje VVI Mezinárodní Audit výzkumu, vývoje a inovací v ČR konstatoval následující oblasti:

- oddělení výzkumu a terciárního vzdělání
- formální oddělení aplikovaného výzkumu a inovací od základního výzkumu
- nedostatek mechanismů zajišťujících kvalitu výzkumu, vývoje a vzdělávání
- chybějící podpůrný management vědy
- propojení vědy a průmyslu včetně rozcházejících se zaměření vědy a rozdílného zaměření průmyslu
- příliš rychlý přechod z institucionálního financování na financování účelové
- systém hodnocení výzkumu, vývoje a inovací s nežádoucími dopady a vadně směřující další vývoj výzkumu, vývoje a inovací
- systém hodnocení výzkumu, vývoje a inovací s nežádoucími dopady a vadně směřující další vývoj výzkumu, vývoje a inovací
- chybějící priority výzkumu, vývoje a inovací a tedy neexistence vědní politiky

V diskuzi s výzkumnými pracovníky se jako nejproblematictější ukazují:

Administrativní náročnost omezující kreativitu. Nepřímým důsledkem vysokého a stále se zvyšujícího podílu účelového financování je soupeření výzkumných týmů bránící mnohdy žádoucí a efektivnější spolupráci a sdílení znalostí nutných pro pokrok. Veřejné soutěže navíc vyžadují velké byrokratické úsilí zpracovatelských týmů (je až 10 x více návrhů než přijatých projektů).

Větší propojení veřejného a soukromého sektoru z důvodů platné legislativy. Soukromé subjekty se obávají povinnosti zveřejňování výsledků při veřejném financování vyšším než 50 %. Poukazují také na návazné komplikace při ochraně práv z duševního vlastnictví (IPR) k projektovým výsledkům. Nízká intenzita využívání nástrojů formální ochrany IPR, kterou ČR vykazuje, snižuje ekonomickou hodnotu výzkumných výstupů a v důsledku toho snižuje atraktivitu soukromých investic do VVI.

Ostrá formální linie pro projektové financování mezi základním a aplikovaným výzkumem, která ztěžuje přechod do realizačních fází a plynulou práci týmů. V zahraničí je i u základního výzkumu vyžadováno nastínění, k čemu bude možné výsledků základního výzkumu použít. Je pak možné přejít až do aplikační fáze.

Silný resortismus, nedostatek mezioborového a hraničního výzkumu představuje promarněnou příležitost s dlouhodobým dosahem. Nejvýznamnější výsledky v oblasti vědy jsou dnes dosahovány v mezioborovém a hraničním výzkumu. Jde o nutnost systematické interakce a výměny mezi různými obory výzkumu a možnosti vytváření mezioborových týmů.

Zásadní nedostatek (a příčina značného množství problémů) spočívá v absenci nebo často se měnící koncepci a nedostatečném řízení a koordinaci VVI v ČR.

Pozice ČSSD

K odstranění bariér rozvoje je třeba zefektivnit celý systém. V první řadě je nutné odstranit trvalé podfinancování, stabilizovat podíl institucionálního a účelového financování v racionální úrovni odpovídající poslání vědy. Vhodně nastavenými kritérii pak stimulovat spolupráci jednotlivých aktérů v oblasti VVI včetně stimulace zájmu mladých lidí o vědecké disciplíny.

Na základě společenského konsensu je třeba stanovit inteligentní specializace na základě analýzy silných a slabých stránek a příležitostí VVI v ČR a jejímu místu v rámci Evropského výzkumného prostoru.

Urychleně je třeba zlepšit podmínky pro realizaci projektů v tomto rozpočtovém období v oblasti VVI a zajistit intenzivnější čerpání alokovaných zdrojů. Nezbytné je nastavit konkrétní priority pro zapojení do 8. rámcového programu HORIZONT 2020. Naším cílem je vytvořit České inovační partnerství.

PODKLADOVÉ MATERIÁLY

Analýza stavu výzkumu, vývoje a inovací v České republice a jejich srovnání se zahraničím v roce 2011, RVVI, Úřad vlády ČR, 2011

Deklarace o vědě a využití vědeckých poznatků, Verze přijatá konferencí v Budapešti, Maďarsko, 26. 6. - 1. 7. 1999

Materiály členů Ústřední komise ČSSD pro výzkum, vývoj a inovace a pracovní skupiny

Mezinárodní audit Výzkumu, vývoje a inovací v ČR, Technopolis, 2011

Rámcová pozice ČSSD, ČSSD, 2011

Stěžejní iniciativa strategie Evropa 2020 Unie inovací, Sdělení Evropské komise, 2010

Věda a nevládní organizace – zkušenosti, možnosti, inspirace, Zelený kruh, 2009

Zelená kniha EK: Učiňme z problémů výhody: na cestě ke společnému strategickému rámci pro financování výzkumu a inovací v EU, EK, 2011

PODĚKOVÁNÍ

Autorka dokumentu by ráda poděkovala všem, kteří přispěli k napsání této Zelené knihy. Jedná se především o následující spoluautory:

prof. Ing. Jiří Witzany, DrSc.; prof. RNDr. Ivan Ohlídal, DrSc.; Ing. Petr Pavlík, Ph.D.; PhDr. Jaroslav Šonka; PhDr. Vladimír Špidla; Jan Baláč; Ing. Václav Suchý, CSc; JUDr. Miroslav Šmidák, prof. PhDr. Stanislav Štech CSc. a členové Ústřední odborné komise pro výzkum, vývoj a inovace ČSSD